הלכה · משנה תורה · מפרשים · שורשי הים · ספר אהבה

שורשי הים על משנה תורה, הלכות ברכות

רבי יצחק מאיו

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שורשי הים על משנה תורה, הלכות ברכות

רבי יצחק מאיו

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שורשי-הים-על-משנה-תורה-הלכות-ברכות/
הקובץ נוצר ב־18 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה יט 4
פרק ה 7
הלכה א 7
פרק ח 10
הלכה א 10
פרק יא 10
הלכה יא 10
הלכה טו 14

פרק א

הלכה יט

שורש מצוה הבאה בעבירה כל **האוכל דבר האסור בין בזדון בין בשגגה אינו מברך לא בתחילה ולא לבסוף כיצד כו'**. וכתב מרן כ"מ דבירוש' תני מצה גזולה אסור לברך עליה א"ר אושעיא ע"ש ובוצע ברך ניאץ ה' הדא אמרה בתחי' אבל בסוף דמים הוא חייב לו. רבי יוסי אומר אין עבירה מצוה אמר ר' אילא אלה המצוות אם עשיתן כמצותן הן מצוות ואי לאו אינן מצוות ע"כ. ובסוף הלשון כתב וז"ל ורבינו כתב דאינו מברך לא בתחילה ולא בסוף משום דההוא טעמא דאבל בסוף דמים הוא חייב לו לא שייך אלא בגזל לא בשאר איסורי' ומעתה מתני' דתנן בפ"ג שאכלו אכל טבל כו' אין מזמנין לאו דוקא עכ"ל. ואיכא למידק עליו טובא דמי הכריחו למרן ז"ל לומר דפסק רבינו כר' אושעיא דשאני ליה בין ברכה ראשונה לשניה ומשו"ה הוצרך לחלק בין גזל לשאר איסורי' דאימא דרבינו תפס עיקר כסברת רבי יוסי ור' אילא הנז' בירוש' דפליגי עליה דר' אושעיא וס"ל דלא שנא ואין לומר דס"ל למרן ז"ל דלא פליגי דהא ליתא כמו שיראה הרואה מדברי מרן ז"ל ועוד יש לתמוה טובא שהרי רבינו בפ"ו מה' חמץ ומצה ה"ז כתב בהדייא דעל מצה גזולה אינו מברך עליה בהמ"ז יע"ש ואיך כתב מרן דס"ל דבאיסור גזל מברך בסוף דדמים הוא שחייב לו.

ושמעתי מפי מרן מלכא מוהרח"א זלה"ה דכוונת מרן לומר דמאי דפסק רבינו כר' אילא וכר"י דאינו מברך לא בתחילה ולא לבסוף ושביק לרבי אושעיא דלכאו' סתם מתני' דפ"ג שאכלו אזלא כוותיה דקתני אין מזמנין ומשמע דבהמ"ז מיהא מברכין וכדכתב הראב"ד ז"ל להכי כתב דס"ס מתני' לא מכרעא כוותיה דר' אושעיא דטעמ' דאבל בהון דמים הוא חייב לו לא שייך אלא בגזל לא בשאר איסורי' ומתני' בשאר איסורי' מיירי ולא בגזל וכיון שכן פסק כר"י ור' אילא דרבים הם לגבי ר' אושעיא ומעתה מתני' עכ"ל דלאו דוקא ודפח"ח.

והנה הרב מוהר"י אלגאזי בס' ארעא דרבנן סימן שנ"ט עלה ונסתפק בעביר' שהיא מדרבנן אי אמרינן גבי מצוה שהיא מצוה הבאה בעבירה יע"ש ויש להביא ראיה מההיא דפרק אלו עוברין דמ"א ע"א דקאמר יכול לא יביא מן המוקצה אמרו מה טבל מיוחד וכו' משמע דאי לאו ה"ט הוה אסרינן להביא מן המוקצה אע"ג דאינו אלא עביר' דרבנן כדאיתא התם וטעם איסור זה אינו אלא משום מצוה הבאה בעבירה כמ"ש רבינו פ"ה מהל' איסורי מזבח ה"ט. ומוהרשד"ם בחא"ח סימן כ"ב כתב דממה שהתירו מוקצה לנסכים במקדש אין ראיה דלא אמרי' מצוה הבאה בעבירה בעבירה דרבנן דהתם שאני

דאין שבות במקדש ועיין לחי' הריטב"א למסכת סוכה דף ט' ודל"א שכתב דמצוה הבאה בעבירה הוא דאורייתא וכן נראה מדברי רבינו בפ"ה מהלכות א"מ ה"ט. ועיין בתשו' הרמ"ע מפאנו ז"ל סי' ס' ולהר"ב מח"א ה' גזילה סימן כ"ט ועיין לרש"י בפסחים דל"ה ע"ב ד"ה ודמאי וד"ה טבול ובספר שער המלך ה' לולב דף צ"ח ע"ב ושם דצ"ז ע"ד מבואר דאף בעבירה דרבנן אמרינן מצוה הבאה בעבירה גם מדברי המרדכי שהביא שם שכתב בר"פ לולב הגזול דערבה שתלשה גוי בשבת כשרה מקיום מצות לולב והביא ראיה מההיא דתנן דאם מעטה כשרה מבואר דס"ל דאף בעבירה דרבנן אמרינן מצוה הבאה בעבירה יע"ש. מיהו מדברי הירושלמי דפרק האורג גבי הקורע בשבת שאמרו דיצא והקשו מההיא דמצה גזולה ותירצו דהתם היא עצמה עבירה ברם הכא דאיהו הוא דעבר עבירה. ועיין להרשב"א בתשו' סימן ח"י שאין לברך על קיום מצות השבת גזילה משום דהוי מצוה הבאה בעבירה ועיין בס' נצח ישראל בחי' פסחים דכ"ז רע"ד שכתב דהרשב"א חולק בזה עם התוס' שכתבו בפסחים דלאו הניתק לעשה כשמקיים העשה לא חשיב עובר על לאו ולא קעביד איסורא ועיין למוהרימ"ט בחי"ד בכללי הספקות שכתב וז"ל וי"ל דלא דמי דהכא כל עצמו אינו בא אלא לצאת ידי מצות קרבן ראיה מס' שמא הוא חייב בה והיכי מייתי באיסור דהוי"ל מהב"ב ועיין מש"ל בפ"ה מה' איסורי מזבח ה"ט.

ושמעתי מקשים משם חכמי ירושלים ת"ו דלפי דברי הרשב"א בתשו' סי' ח"י שכתבנו משמע לכאורה דאין לברך על מילת ממזר משום טעמא דהוי"ל מהב"ב ואנן איפכא שמעינן להטור ולמרן בי"ד ה' מילה סי' רס"ה שכתבו בשם תשו' לגאון דמברכין עליו כישראל כשר. ולדידי ל"ק דשאני השבת גזילה דאי אפשר לקיים המצוה בלא עבירת הגזל וכל כי האי חשיב שפיר מהב"ב ואין לברך עליה לדעת הרשב"א ז"ל משא"כ גבי מצות מילת ממזר דאפ' מצות המילה בלא העבירה וכיון שנתקן ברכה זו להיכא דליכא עבירה לא פלוג בה ואין להקשות על זה ממ"ש מרן בא"ח סי' קצ"ו לענין אכילת דבר איסור דאין מברכין עליו לדעת הרשב"א וכמה רבוותא דשאני התם דבעת הברכה קעביד איסורא וסמי בידיה שלא לאכול דבר האיסור.

עוד כתב הרשב"א באותה תשובה דסי' ח"י דגבי מצות שילוח הקן אם תפס את האם ובא לשלחה וליקח את הבנים דאין מברכין על שילוח הקן דהוי"ל מהב"ב שלא צוונו האל ית' ליקח את האם ולחזור ולשלח אותה יע"ש ולכאו' צ"ע ממ"ש בפרק שילוח הקן דק"מ ע"ב יכול יחזור על הבנים ת"ל כי יקרא כו' ועיין להר"ב חוות יאיר סי"ז דף ע"א דאשתמיט מיניה דמר תשו' הרשב"א הלזו. ועיין בדברי התוס' דקידושין דל"ד ד"ה מעקה

שכתבו ואומ' ר"י כו' כגון שנטלה ע"מ לשלח דלאו ליכא עשה איכא יע"ש. ואמנם אף לדברי התוספות דברי הרשב"א שרירין וקיימין דס"ס אף שנטלה ע"מ לשלח ושילחה אין זה אלא קיום הל"ת דקיום העשה הוא כדי שלא לעבור למפרע בלא תעשה ואמנם לא חייבנו האל ית' מעיקרא לעשות ענין כזה ואי אזיל איניש ועביד כן אין לו לברך עליו כיון שעיקר הדבר ההוא הוא שמקיים הלאו ואין מברכין על קיום ל"ת דהעשה אינו אלא תקון הלאו ואף דנטלה ע"מ לשלח דלא עבר הלאו ס"ס קייום העשה כדי שלא לעבור הל"ת מחמת נטילתו וקיום הל"ת הוא דעביד לקיים מחשבתו שנטלה ע"מ לשלח ובהכי קיים הל"ת ולא עבר על הלאו אלא דאם נמלך אית ביה עשה והוא תיקון להמלכתו ואם לא נמלך מקיים הלאו ומקיים העשה שלא להיות עובר על עשה מחמת נטילתו שלא היה בו מצוה ובכן עפ"י הדברים האלה תנוח דעתינו דאף דאמרו בש"ס יכול יחזור על הבנים ובודאי מצוה קעביד ובא לידו קיום ל"ת ועש' מ"מ אין לברך עליהם שאין לברך על קיום ל"ת ולא על עשה שאינו בא אלא לתקן את אשר כבר עשהו מבלי היותו מצווה וכן כתב הרז"ה בטעמו של דבר שאין מברכין על אכילת מצה בכל ימי הפסח אף שאנו מצווין שלא לאכול חמץ כל שבעה. דאין זה כי אם קיום ל"ת משא"כ בסוכה דכל שרוצה לאכול מחייב לאוכלו בסוכה ושפיר מברך על קיום עשה ודו"ק.

השמטה

כתבתי לעיל בשורש מצוה הבאה בעבירה על מה שהק' בתשו' הרשב"א סימן ח"י דמשמע לכאורה דאין לברך על מילת ממזר משום דהו"ל מהב"ב כו' ותרצתי דשאני השבת גזילה דאי אפשר לקיים המצוה בלא עבירת הגזל כו' משא"כ גבי מצות מילה דאפשר מצות מילה בלא העבירה וכיון שנתקן ברכה זו להיכא דליכא עבירה לא פלוג רבנן כיע"ש ובני נאמן החכם המרומם כה"ר מרדכי נחום ה"י ההוא אמר דאין זה חילוק יפה לפי מ"ש עוד הרשב"א באותה תשו' גבי ברכת מצות שילוח הקן דאם תפס האם ואח"ך החזירה דאינו מברך משום דלא ציונו האל ית' לתפוס אותה ואח"כ לשלחה. והשתא אם איתא לחילוק זה דכיון דנתקן הברכה בלא העבירה אע"פ דנעשית בעבירה דמברך ה"נ אע"פ שנעשית בעבירה אמאי לא מברך כיון דנתקן ברכה זו בלא עבירה ע"כ. ואפשר לחלק דשניא היא ברכת מילת הממזר דמברכין אותה ב"ד שלא עשו העבירה אבל שילוח הקן שמברך אותה מי שתפס את האם תחילה ואח"ך מחזירה לתקן מה שחטא ודוק.

פרק ה

הלכה א

שורש ספק ברכות להקל נשים **ועבדים וקטנים חייבים בבה"מ וספק יש בדבר אם הן חייבים מן התורה כו'**. עיין בספר יד מלאכי כללי הדינים אות תצ"ב ותצ"ג ובש"ע א"ח סימן ד' סי"ג וי"ד וט"ו לענין נט"י דבספק לא יברך גם בסוף סי' י"א וי"ב ס"ג ושם במ"א סק"ז ובסימן י"ד ס"ב שכתב יש לסמוך על הרמב"ם שמכשיר אבל לא יברך וכתב בסימן ח"י וכה"ג דוכתי טובא בא"ח וי"ד דספק ברכות יהיה מאיזה ספק שיהיה או ספקא דפלוגתא או שאר כל ספק תלינן להקל שלא לברך ברכה לבטלה ועיין בסוף סימן ל"ג שכתב ובשעת הדחק יש לסמוך על המתירי' והט"ז שם סק"ז כתב דלא יברך וק' לכאורה דבסימן י"ט כתב הש"ע אבל היכא דלא אפשר מוטב שיעשה טלית של פשתים ויברך עליו משיבטל מצות ציצית. הרי דמטעם שלא יבטל כתב דיברך גם עליו כבר נשאל על זה בתשו' שבות יעקב סימן א' ותירץ דשאני התם דהרי"ף והרא"ש והרמב"ם ס"ל דיברך והם שלשה עמודי ההוראה שהב"י נשען עליהם יע"ש ועיין בהלכות קטנות ח"ג סימן קי"ו שהוקשה לו דברי הב"י מסימן ט' לסימן תרמ"ט גבי לולב יבש ול"ק לפי האמור עוד כתב בתשו' הנז' דהיכא דדעת רוב הפוסקים שיברך וגם בירושלמי משמע שיברך דעת מרן להקל שיברך ובהכי ניחא ליה מ"ש מרן בא"ח סימן ר"ן ס"ו גבי נטל פרי וברך עליו ונפל מידו ונאבד או נמאס צריך לחזור ולברך וזו היא דעת רב נסים גאון דס"ל דמאחר דלא אפשיטא הבעיא בירוש' הו"ל כתיקו דאיסורא לחומרא הרי דפסק דספק ברכה לחומרא. אכן לפי האמור ניחא דדעת הרא"ש והמרדכי והאגודה פ' כיצד מברכין דאפשיט הביעיא בירושלמי ועיין בספר כהונת עולם סימן ע"ח ובמפתחות שם מה שסיים בענין זה דספק ברכות להקל יע"ש.

ודע שהר"ב כהונת עולם בסי' הנז' והר"ב שער אפרים בסי' י"א נסתפקו בענין נשים בברכת המזון דמספקא לן אם חייבות מדאורייתא או מדרבנן כששכחו אם ברכו ברכת המזון אם חייבות לחזור ולברך מס' והרב ש"א ז"ל כתב דאין לומר דאם שכחה אינה חייבת לברך מטעם ס"ס ספק דילמא כבר ברכה ברכת המזון ואת"ל שלא ברכה דילמא אינה חייבת מדאורייתא וגם זה הספק ס' המתהפך דזה אינו דהלא אם אמרי' את"ל שלא ברכה א"כ מקרי ודאי לא ברכה וא"כ אף שאינה חייבת אלא מדרבנן צריכה לברך רק אם תאמר דאת"ל שהיא ספק אם ברכה אבל זה אינו ודוק יע"ש.

ולכאורה דבריו תמוהים מאותה שכתב מרן ב"י בי"ד סימן פ"ג בשם סמ"ק והביא דבריו הש"ך והפ"ח בכללי ס"ס סימן ק"י אות ט' דהיכא דאיכא ספק ספיקא בענין שהוא מותר

מן התורה אלא דאסור מדרבנן ואיכא נמי חד ספיקא בדרבנן מותר כמו שדגים מלוחים מותרים מטעם ס"ס ספק אם נמלחו בדגים טמאים ואת"ל נמלחו שמא לא היה בהם שמנונית כו' כלומר דמן התורה איכא ס"ס ואע"ג דמדרבנן מיהא הוא אסור אע"ג שאין בהם שמנונית מ"מ איכא נמי חדא ספיק' בדרבנן שמא לא נמלחו ע"כ. הרי דומה בדומה לנדון הר"ב ש"א ז"ל דסמכינן אס"ס להתיר אף איסור דרבנן ולא אמרינן יהיו אסורים מיהא מדרבנן משו' דכי אמרי' ספק נמלחו כו' ואת"ל נמלחו אסורי' בודאי מדרבנן בין יהיה בהם שמנונית בין לא יהיה בהם שמנונית מיהו לזה אפש' לתרץ דהר"ב ש"א ז"ל משום דחייש לסברת האומרים דבס"ס בעינן מתהפך משו"ה כתב כן דנהי דכי נקטינן הצד של הספק תחילה ספק חייבות דאורייתא ואח"כ ס' ברכו יוצא דאף מדרבנן פטורות מיהו כי נקטינן הצד של הספק תחילה ספק ברכו ואח"כ ספק חייבות יוצא דמדרבנן מיהא חייבות ומשו"ה כתב הרב דאין לפוטרן אף מדרבנן כיון דלצד הס"ס השני חייבות. אמנם הסמ"ק ז"ל בדין דגים טמאים אפשר דקאי בשיטת הפוסקים דבס"ס לא בעינן מתהפך ומשו"ה התיר הדגים אף מדרבנן משום דנקט הס"ס כהצד האחד דיוצא דאף מדרבנן מותרים ודוק.

אלא שהדבר קשה הוא שדברי הסמ"ק ודאי דאף למ"ד דבעינן ס"ס המתהפך הוא שדבריו ז"ל תלמוד ערוך הוא בפ"ק דפסחי' ד"ט ע"א דאמרי' התם דה"ט דחבר שמת והניח מגורה מלאה פירות דלא בעו הפרשת תרומה ומעשר משום דהו"ל ס"ס דילמא מעיקרא לא טבילי כדרבי אושעיא וכו' וכתבו רש"י ותוס' שם דאע"ג דמ"מ הוי ודאי טבל מדרבנן מ"מ אתי ספק ומוציא מידי ודאי טבל מדרבנן וחשבינן להו בחזקת מתוקנים יע"ש הרי מבואר דאע"ג דאיכ' ס"ס בענין שהוא מותר מן התורה ואסור מדרבנן אפי"ה שרינן מכח ס"ס איסור דרבנן. ואף למה שכתבו התוס' בתי' הב' היינו דוקא משום טעמא דאין ספק מוציא מידי ודאי הא לא"ה ס"ל ז"ל דחשיב שפיר ס' דרבנן ולקולא. ועיין בספר דת ודין סימן ט' מ"ש בכלל זה של הסמ"ק ועיין בספר שער המלך בה' מקוואות בכללי הס"ס ס"ט יע"ש. ולבר מן דין א"א לתרץ דברי הרב ש"א כמ"ש שהרי הרואה דברי הסמ"ק שהביא מרן ב"י בי"ד סימן פ"ג דנקט צדדי הס"ס תחילה ספק נמלחו ספק לא נמלחו ואח"כ כתב ספק היה בהם שמנונית כו' נר' שאין מקום לתירוצנו דאי כמו שכתבנו הול"ל תחי' ס' היה בהם שמנונית ואח"כ הול"ל ס' לא נמלחו אלא הא ודאי ליתא.

אבל הנראה ליישב הוא דשאני נדון הסמ"ק דהאיסור דרבנן אינו מחמת האיסור דאורייתא דהאיסור דאורייתא הוא מחמת השמנונית והאיסור דרבנן הוא מחמת הציר

וא"כ מיד כשאנו מסתפקים אם נמלחו הדגים עם הטמאים פקע מיד איסור הציר דרבנן משום דספיק' דרבנן לקולא ואמרי' שאין כאן איסור ציר כיון שלא אסרו חכמים אותו מחמת ס' ולא נשאר לנו אלא משו' שמנונית דאורייתא דאפי' בספק נמלחו או לא אסור כשידענו שהיה בהם שמנונית וכשאנו חוזרים לומר את"ל שנמלחו ס' שלא היה בהם שמנונית הותר ג"כ איסור השמנונית דאורייתא ולא מפני שחזרנו לומר את"ל נמלחו חזר איסור הציר דרבנן כיון שלא הוצרכנו לזה לחזור ולומר את"ל אלא מפני השמנונית דאורייתא משא"כ בנדון הר"ב ש"א ז"ל דכשאנו אומרים ס' אם הם חייבות דאורייתא או דרבנן עדיין לא נפטרו מחיובם דלב' הצדדים חייבות הן לברך וכשאנו חוזרים לומר ואת"ל שהן חייבות דאורייתא ס' ברכו כבר לא מקרי ס"ס. וכן כשאנו אומרים ס' ברכו ס' לא ברכו לא נפטרו בזה מלברך מחמת ס' עד שנדע בודאי שהן דרבנן וכיון דיש לנו ס' אם חייבות מדאורייתא או מדרבנן לא פקע חיובן מחמת ספק זה וכשאנו רוצים לפוטרן ולו' ואת"ל לא ברכו ס' שהן חייבות מדרבנן אדרבא בזה האת"ל אנו אומרים בודאי שלא ברכו וא"נ אף מדרבנן חייבות ונמצא דבין בצד הס' הראשון בין בצד הספק הב' לא פקע חיוב הברכה מעליהן ודוק.

ודע שהר"ב כהונת עולם ז"ל שם בסימן ע"ח כתב בנדון זה של הרב ש"א דלא השיב ס"ס אי משום דכל כה"ג דפטור הברכ' בס' ברכו או לא אגיד בשנדע אי חייבות הן דרבנן או לא כולה חדא ספיקא הוא ספק אי חייבות דאורייתא ובספק ברכו חייבות לברך או דילמא מדרבנן הוא דחייבות ובספק ברכו אינן חייבות לחזור ולברך ואין כאן אלא חדא ספיקא. ועוד דאפי' את"ל דתרי ספיקי נינהו וכמ"ש הרב ש"א ס' ברכו ואת"ל לא ברכו ס' שחייבות מדרבנן אכתי מלבד הדחיה שדחה הרב ש"א איכא למדחי עוד דנאמר הס"ס להחמיר ספק לא ברכו ואת"ל ברכו ספק שחייבות מדאורייתא וכן ספק שהן דאורייתא ואת"ל דרבנן ספק שלא ברכו ונמצא דאיכא ס"ס להחמיר אפי' בדרבנן יע"ש. והנכון ודאי דכל כה"ג לא מקרי ס"ס אלא כולה חדא ספיקא וכמ"ש. ולענין הלכ' נר' לע"ד כיון דאיכא פלוגתא דרבוותא לענין ספיקא דאורייתא לחומרא אם הוא דאורייתא או דרבנן כמ"ש הרב כ"ע שם חזר להיות פטורות מטעם ס"ס אם חייבות בבה"מ מדאורייתא וא"כ בס' ברכו צריכין לחזור ולברך מספק או דילמא מדאורייתא אינן חייבות בבה"מ אלא מדרבנן ואינן צריכות לחזור ולברך מספק. את"ל דחייבות מדאורייתא שמא אינן חייבות לחזור ולברך מספק אלא מדרבנן דספיקא דאורייתא לחומרא אינו אלא מדרבנן וכיון דאינן חייבות לחזור ולברך אלא מדרבנן כל כה"ג דאיכא ספיקא אי חייבות מדאורייתא או מדרבנן הו"ל ספיקא דרבנן ולקולא. ועיין במ"ש בפ"א מה' אלו הלכה י"ט יע"ש.

פרק ח

הלכה א

השותה מים שלא לרווות צמאונו כו' אינו טעון ברכה כו'. בס"פ כיצד מברכין עלה דאמרי' במתני' השותה מים לצמאו מברך שהכל דייקינן בגמ' לצמאו לאפוקי מאי אמר רב אידי בר אבין לאפוקי חנקתיה אומצא. וכתבו התוס' בד"ה חנקתיה וז"ל ורב עמרם פי' דדוק' לפניו לא בעי ברכה אבל לאחריו חייב ור"מ פי' דלא היא דהואיל ואינו נהנה אפי' לאחריו לא בעי ברכה עכ"ל ועיין בדברי הרא"ש. וראיתי להרב מוהראנ"ח ז"ל בדרשותיו פ' וישב דכ"א ע"א שהכריח כשיטת הר"מ שאפילו לאחריו לא בעי ברוכי מדברי המכילתא וכבר היו רבי טרפון והזקנים מסובים וכו' ילמדנו רבינו השותה מים לצמאו מאי מברך וא"ל בורא נפשות רבות ומדהשיב בורא נפשות רבות ודאי שעל הברכה האחרונה שאלו ואעפ"כ דייקו לומר לצמאו ומשמע לצמאו אין חנקתיה אומצא לא כמו שדייקו בגמרא. ואני בעוניי אחר שאלת אלף מחילות לא מצאתי מקום לדבריו דהא ר"ט סובר דעל ברכה ראשונה מברך בנ"ר כמו ששנינו במתני' וא"כ מאי ראיה איכא מהמכילתא לו' דמדהשיב בנ"ר ודאי שעל הברכה האחרונה שאלו וצ"ע.

פרק יא

הלכה יא

שורש נוסח ברכות כל **העושה מצוה בין שהיתה חובה עליו בין שאינה חובה עליו עשה אותה לעצמו מברך עשה אותה לאחרי' מברך על העשיה**. ע"כ. והקשה עליו מרן בכ"מ ז"ל דלקמן בהלכה ט"ו כתב דנט"י ושחיטה הואיל וכדברי רשות הם מברך על העשיה וזה היפך מ"ש כאן דאף מצוה שאינה חובה עליו כל שעוש' אותה לעצמו מברך לעשות ומתוך קושיא זאת עלה לחלק בין מצוה שאינה חובה למצוה שהיא רשות דנט"י ושחיטה הם דברי רשות שהרי אפשר לו שלא לאכול דבר שיצטרך נט"י ושחיטה אבל מצות עירוב אע"פ שאינה חובה מצוה עליו לערב שמא ישכח ויוציא עכ"ל. ולא נתקררה דעתי בזה דא"כ כשבירר שיחותיו רבינו וכתב כיצד לבש תפילי' כו' היה לו לכתוב ג"כ מצות עירוב שהיא המצוה שאינה חובה עליו לדעת מרן ז"ל. ועוד יש לגמגם בה דבהל' י"ד קרא רבינו למצות עירוב מצוה שאינה חובה סתם ולא גמר עליו כמ"ש כאן. כי ע"כ נראה לע"ד דמ"ש כאן בין מצוה שהיתה חובה עליו ובין מצוה שאינה חובה אין הכוונה כמו שחשב מרן דר"ל בין מצוה שהיא רשות ובין מצוה שהיא חובה אלא לעולם דשתיהם חובה נינהו ולא רשות אלא דהאחת היא מצוה שהיא חובה המוטלת על גופו של האדם

ואי אפש' לעשותה ע"י שליח כתפילין וציצית וישיבת סוכה ודומיהן ובין מצוה שאינה חובה עליו ועל גופה לעשותה כי אם שאפשר לקיימה ע"י שליח כמצות מילת עצמו ומילת בנו המוטל עליו ועשיית מעקה והפרשת תרומה ומעשר שכל המצוות האלו הם חובה אבל אינה חובה עליו דוקא שאפשר לעשותה ע"י אחר וכל שעושה אותה בעצמו מברך לעשות משא"כ בדין נט"י ושחיטה שהם רשות וליכא חיובא כלל כמ"ש מרן דאפשר לאכול דבר שלא יצטרך נט"י ושחיטה וכבר הר"ן ז"ל חילק כמ"ש ותמהני על מרן כ"מ איך נעלם ממנו ביאור זה בכוונת דברי רבינו והוא ברור ומבואר ליוצא ולבא בדברי הר"ן ז"ל.

ואולם הא קשיא בדברי רבינו דכאן עלה בהסכמה דבמל את בנו מברך בלמ"ד למול ואפילו שהיא מצוה שאינה חובה ומוטלת עליו ואפשר לעשותה ע"י שליח כמ"ש ברפ"ג דהלכות מילה ואילו לגבי מצות פדיון בהלכות בכורים פי"א כתב שהאב הפודה את בנו מברך על פדיון הבן ולא לפדות ומאי שנא ממילה כי שתיהם רמיין על האב כדאיתא בפ"ק דקידושין דכ"ט. ושוב ראיתי להריב"ש בסימן קל"א נשאל על זה ויש לי מקום עיון בדבריו ז"ל שם כי הנה לשאלת השואל נדרש הרב למה האב מברך בפדיון בעל ולא בלמ"ד לפדות כיון דעיקר המצוה עליו דידיה רמיא ומדיוק' דפדה תפדה מרבינן לפודה את עצמו אבל ע"י שליח או ע"י ב"ד ליתי לן. ועוד שלפי שיטת הרמב"ם גבי מילה דהמל את בנו מברך למול ה"נ הו"ל להאב לברך בלמ"ד כמו מילה והפודה את עצמו בעל שהוא כמו שליח זו היא שאלת השואל והרב ז"ל השיבו וז"ל דלפי שמצוה זאת נעשית ע"י סיוע הכהן מברכין עליו בעל ולפי"ז בפודה את עצמו נמי מברך בעל ולדעת הרמב"ם אפשר לתת טעם לפי שבהאב אפשר להעשות מצוה זו ע"י הבן כשיגדל וכשיגדל אז אי אפשר להפטר כי אם ע"י עצמו וגם שאם היה לו לפדות עצמו ובנו קי"ל דהוא קודם לבנו אלמא עיקר המצוה בעצמו אלא שבקטנותו אי אפשר עכ"ל. והרואה יראה שבתשובה זאת טעמא טעים לאחת מן השאלות ששאל השואל למה זה שינו בנוסח הברכה בין האב לבן אבל למה ששאל עוד השואל דלפי שיטת הרמב"ם בענין המילה הכא נמי גבי פדיון איפכא הוה לן לתקן ע"ז לא זרחה עליו שמש תשובתו ולא ידעתי למה עשה עצמו כאילו לא ידעו. ואולי אפשר דסמך אמ"ש בתחילת דבריו דלפי שמצוה זאת נעשית ע"י סיוע הכהן מברכין עליו בעל. ולפי זה הכריח וכתב דא"כ בפודה את עצמו נמי דינא הכי שיברך בעל וע"ז סיים וכתב דלדעת הרמב"ם שכתב דבפודה את עצמו מברך בלמ"ד יש לתת טעם לפי שבאב אפשר להעשות המצוה ע"י הבן כלומר וכיון דאיכא תרתי דעיקר המצוה היא ע"י אחר וגם אפ' להעשות ע"י הבן מברך עליו בעל משא"כ גבי מילה דליכא

אלא חדא לטיבותא מברך בלמ"ד וכעין מ"ש רבינו במצוה שאינה חובה שאם עושה אותה ע"י אחרים דמברך עליה בעל כיון דאיכא תרתי לטיבותא ואם לא היתה כוונת הריב"ש ז"ל לזה אנן בדידן מצינן למימר הכי כ"ן לע"ד.

ודע שמתשו' הריב"ש הלזו דקדק הר"ב המפה בי"ד סימן ש"ה ס"י דאין יכולין לפדות ע"י שליח ותמהו עליו דמהיכן משמע ליה כן כיון דבכל התורה כולה קי"ל דשלוחו של אדם כמותו ומ"ש השואל להריב"ש דע"י שליח או ע"י ב"ד לית לן אין הכוונה לומר דאי אפשר לעשות' ע"י שליח כי אם דליכא חיובא לפדותו כמצות מילה דכשלא מלו האב חיובא רמייא על ב"ד ועל כל ישראל למולו. עיין בדברי הש"ך ז"ל שם ולהרב ט"ז ועיין להרב מח"א ז"ל בהלכות זכיה סימן ז' יעו"ש. ולדידי משמע לי שהרב המפה לא דקדק כן מדברי השואל כי אם מדברי הריב"ש בתשו' שכתב דמשו' דאפשר למצוה זאת להעשות ע"י בנו כשיגדל וכשיגדל א"א להעשו' אלא ע"י עצמו הוא שמברך בעל ואם איתא דס"ל דאפשר למצו' זאת ע"י שליח למה זה הוצרך לומר האי טעמא דאפשר ע"י בנו כשיגדל ולמה לא כתב משום דאפשר ע"י שליח כמ"ש הר"ן גם איך כתב דלכשיגדל אי אפ' אלא ע"י עצמו ולמה לא אפשר ע"י אחר ג"כ אלא ודאי דמשמע ליה דא"א לפדיון לפדות ע"י שליח. ושוב התבוננתי בדבר וראיתי שאין זה ראיה דכוונת הריב"ש לא היתה זאת דמה שדקדקנו איך יישב דעת הרמב"ם במה ששינה מדין ברכת המילה לדין ברכת הפדיון בדברים אלו שכתב הריב"ש דלדעת הרמב"ם י"ל לפי שבאב אפשר להעשות מצוה זאת ע"י הבן כשיגדל וכשיגדל אז א"א להפטר כי אם ע"י עצמו כו' בזה העלה יישוב דעת הרמב"ם במה ששינה מדין ברכת המילה לדין ברכת הפדיון דכוונת הריב"ש ז"ל בדברים אלו לומר דגבי מצות פדיון כיון דכשיגדל הבן אז ליכא שום חיוב כי אם על הבן ולא האב וכ"ש על אחרים זו היא עיקר הטעם לכשיברך האב על העשיה כיון דמצוה זו יש בה גבול וזמן על האב דלכשיגדל הבן פקע חיובו של האב וז"ש ולכשיגדל אז א"א להפטר וזהו סיום לשון הרב ואינו מילת' בפ"ע כלומר ואע"ג דלכשיגדל נמי אפשר להפטר ע"י האב או ע"י שליח. מיהו כיון דס"ס הן הן שלוחיו ועל ידו הם באים לפדותו שמקדים לשליח מעות אלו ליתנם לכהן בעבורו ונמצא דעי' המצוה הוא המקיימה קאמר שפיר דלכשיגדל א"א להפטר ע"י אחר ולכך מברך האב ג"כ על העשייה משא"כ במצות המילה דאף דלכשיגדל חיובא רמייא עליה דידיה למול את עצמו מ"מ כל ישראל נמי חייבים למולו כשאינו יודע למול את עצמו וכשמלין אותו לא מתורת שליחות דידיה הוא שעושי' מצוה זאת כי אם מצד עצמן וכ"כ הרא"ש בפ' כיסוי הדם דהמל בנו של חבירו שלא מדעתו כל שאין האב מלו פטור מלשלם עשרה זהובים שכר המצוה משום

דכל ישראל חייבים למולו ולאו מתורת שליחות וכ"כ מרן החבי"ב בה' שופר ועיין להרב מח"א ז"ל ה' שלוחי' סימן כ"ה יע"ש. וכיון שכן אין טעם לומר דהאב המל אותו דירך בעל דומיא דמצות פדיון דהכא שאני שאף לכשיגדל אפשר להפטר ע"י האב ולא פקע מצות האב ממנו לעולם דכל שהוא מלו מחוייב בדבר קרינן ליה ושנייא היא מצות פדיון כמדובר.

והנה למה שכת' הר"ב המפה דלא מהני פדיון על ידי שליח מלבד מה שתמהו עליו האחרונים עוד זאת תמה עליו הר"ב שער המלך דאם איתא דא"א לפדיון ע"י שליח א"כ שמעינן מינה דבנותן לכהן פדיון הבן מתנה ע"מ להחזיר אפי' אי אמרינן דמתנה ע"מ להחזיר לאו שמה מתנ' מ"מ בנו פדוי דנהי דלא שמה מתנה מ"מ כיון שהתנה עמו ע"מ להחזיר וכל תנאי שא"א למעשה להתקיים ע"י שליח שתנאי בטל והמעשה קיים שזה אחד ממשפטי התנאי' כדאיתא בפרק המדיר דע"ד ועיין לה"ה רפ"ו מה' אישות ולהלח"מ ז"ל שם. ואפילו אם עבר הכהן והחזיר המעות הבן פדוי דכיון דתנאי בטל ואי בעי לא יהיב ליה כלום השתא נמי דיהב ליה מתנה הוא דיהיב ניהליה. ואם נאמר כן תקשי לן אותה שאמרו בפ"ק דקידושין ד"ו ע"ב אמר רבא הילך מנה ע"מ שתחזירהו לי במכר לא קנה באשה אינ' מקודשת בפדיון הבן אין בנו פדוי ואסיק רב אשי דבכולהו קנה משום דמתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה יע"ש. והשתא איך קאמר רבא למאן דס"ל דמתנה להחזיר שלאו שמה מתנה דבפדיון הבן אין בנו פדוי. וגם רב אשי לא פליג עליה אלא מטעמא דס"ל דשמה מתנה ולמה לא אמרו דגבי פדיון בלא"ה הוא פדוי מטעמא דאמרן דהתנאי בטל והמעשה קיים.

ולדידי אין זה מן הקושי דכיון דהתנה ע"מ להחזיר דלא גמר ויהיב לשם מתנה גמורה אי הוה אמרי' דלאו שמה מתנה ודאי דאין בנו פדוי ואף דקי"ל דהתנאי בטל והמעשה קיים וראיה לזה ממ"ש בפרק יש בכור דנ"ה גבי עובדא דר"ח דחזייה להוא גברא דהוה אזיל ואתי קמיה א"ל לא גמרת ויהבת לשם מתנה אין בנך פדוי ופרש"י בלשון השני אין בנך פדוי ואפי' לא אחזירם לך ולזה הסכים הרשב"א בתשו' סימן קצ"ח ותשצ"ז והרא"ש שם והיינו טעמא ודאי משום דכל דלא גמר האב ליתנה במתנה גמורה אפילו דדינא הוא שלא להחזירם וקנאם הכהן אין הבן פדוי וללשון ראשון שכתב רש"י ז"ל דאין בנך פדוי אם אחזירם לך משמע נמי דאע"ג דאי בעי לא יהיב ליה והרשות בידו כיון שלא התנה עמו בפירוש להחזירם לו אפי"ה אין בנו פדוי וכבר עמד ע"ז הרב מח"א בה' זכיה ומתנה סימן ח'.

הלכה טו

נטל את הלולב מברך על נטילת לולב אבל אם בירך קודם שיטול מברך ליטול. וכתב הראב"ד בהשגותיו שלדבריו אם לבש אדם ציצית או תפילין ולא בירך כשיזכור ויברך בעל ואינו כן דשאני לולב דמדאגבהיה נפטר ממנו כל היום משא"כ ציצית ותפילין. ומרן כ"מ כתב דדעת רבינו דלא שנא דאין בזה הכרע ובמ"ע הפליג דעת הראב"ד לדברים אחרים עכ"ל. והוא תימא שהרי רבינו ז"ל בפרק זה הלכה ה' כתב בהדייא כדברי הראב"ד וז"ל העושה מצוה ולא בירך גם מצוה שעשייתה קיימת מברך אחר העשיה כיצד הרי שנתעטף בציצית או שלבש תפילין או שישב בסוכה ולא בירך תחילה חוזר ומברך אחר שנתעטף אקב"ו להתעטף בציצית וכן להניח תפילין הרי שכתב בהדייא דאפי' בא לברך אחר שלבש ונתעטף נוסח הברכה היא בלמ"ד ולא בעל והיותר תימה מ"ש שהרב מ"ע הפליג דעת הראב"ד לדעת אחרת. והנה היא היא תמיהת הרב מ"ע ז"ל כמבואר בדבריו ואיך הפליג כוונת הראב"ד לדעת אחרת ונראה דמשמע להו להראב"ד ומרן כ"מ דדברי רבינו בהלכ' ה' אינו הכרח לו' דס"ל גבי ציצית ותפילין דנוסח הברכה היא בלמ"ד דוקא דכיון דאכתי לא קאי רבי' בהכי לחלק בנוסח הברכות בלמ"ד לעל לא דק בלשונו וראיה לדבר שבהל' יו"ד כתב אחד העושה מצוה לעצמו ואחד העושה אותה לאחרים מברך קודם עשייתה אקב"ו לעשות כו' וכתב שם מרן דאינו מבחין עתה בין מברך בלמ"ד למברך בעל אבל אם היה דעתו לחלק בין ציצית ותפילין ללולב היה כותבו בדין זה ומדסתם וכתב מכאן אתה למד שהמברך אחר שעשה מברך על העשיה משמ' דלא מחלק בהכי ודוק. ועיין בתשו' הרדב"ז בח"ב סימן קנ"ט דס"א ע"ב.

וראיתי להכלבו בהלכות לולב שהוק' לו בדברי רבינו דלמה זה תקנו חכמים לברך על הלולב אחר שיטלנו ולברך בעל ולמה לא תקנו שיברך קודם נטילתו ולברך בלמ"ד והשיב מפני שחששו חכמים שמא יבא לברך ברכה לבטלה שאם יבא אחר ויטלנו לעצמו ונמצא מברך ברכה לבטלה עכ"ל ולא ידענא מאי קאמר שהרי בהדייא כתב רבינו בפ"ח מה' לולב שצריך לברך ברכת הלולב קודם שיטלנו בידו ומה ששנינו בברייתא נטל את הלולב מברך בעל היינו אם עבר בדיעבד ונטלו אבל לכתחילה צריך לברך קודם נטילתו גם במה שתירץ שחששו חכמים שמא יבא אחר ויטלנו ונמצא מברך ברכה לבטלה כו' ק"ל דלמה זה לא חששו ג"כ במילה ושופר ושחיטה לקלקולא ויתקנו שיברך אחר העשיה בעל ובהדייא אמרי' בשמעתי' שלא חשו חכמים לקלקולא. ומיהו לזה י"ל דס"ל כמ"ש התוס' בשמעתי' דלולב אע"ג דמדאגבהיה נפק בי' מ"מ עובר לעשייתו מקרי דאכתי מחייב בנענועי' דרבנן אלא דאכתי ק"ל להכלבו למה לא יברך קודם נטילתו ושני

שפיר משום שחששו חכמים שמא יבא לברך ברכה לבטלה משא"כ בשאר המצות שאם יברך אחר העשיה לא נשאר לו עוד מה לעשות לא חשו לקלקולא. עוד כת' שם דאין לומר דיטלנו בידו ויברך דהא מצוות אין צ"כ ומה שיש לעמוד בדבריו הללו שדבריו סותרים למ"ש הוא גופיה בהלכות ר"ה גבי שופר דדוק' במצוה דאית בה הנאה הוא דקי"ל דמצוות אינן צריכות כונה ולא בשאר מצוות דלית בהו הנאה וכיון דלולב לית ביה הנאה איך כת' דמיד שיטלנו בידו יצא י"ח דהא מצוות אינן צריכות כונה שזה היפך מ"ש גבי שופר כבר עמדתי על דבריו רפ"ב מהלכות ק"ש בשורש מצוות צריכות כוונה יע"ש.